XORAZM VILOYATIDA XORIJIY INVESTITSIYALAR VA AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASH O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK

Muxammadjonov Rustambek Oybek o'g'li
Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch Davlat Universiteti Mustaqil izlanuvchi (PhD) 1-kurs
"Davr Bank" XATB Urganch BXM kredit mutaxassisi
muxammadjonov7396@gmail.com

Qabul qilindi: 29.10.2026
Ko'rib chiqildi: 30.10.2026
Tasdiqlandi: 31.10.2026

Kalit so'zlar: xorijiy investitsiyalar, aholi bandligi, Xorazm viloyati, mehnat bozori, investitsion faollik, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar, iqtisodiy o'sish, yangi ish o'rinlari, hududiy rivojlanish, investitsion jozibadorlik.

Annotatsiya. Mazkur ilmiy tezisda Xorazm viloyatida xorijiy investitsiyalarni jalb etish jarayonlari va aholi bandligini ta'minlash o'rtasidagi iqtisodiy bog'liqlik tadqiq etiladi. Hudud iqtisodiyotiga yo'naltirilgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning yangi ish o'rinlarini yaratish, ishlab chiqarish salohiyatini kengaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish hamda mehnat bozoridagi tarkibiy o'zgarishlarga ta'siri nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, investitsion faollik va bandlik darajasi o'rtasidagi munosabatni baholashning iqtisodiy-statistik usullari ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda Xorazm viloyatining sanoat, qishloq xo'jaligi, turizm va xizmat ko'rsatish sohalariga xorijiy kapitalni jalb qilish orqali barqaror ish o'rinlarini yaratishning ustuvor yo'nalishlari asoslab beriladi.

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida xorijiy investitsiyalarni milliy va hududiy iqtisodiyotga jalb etish iqtisodiy o'sishni jadallashtirish, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish hamda aholi bandligini ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Xorijiy kapital oqimi iqtisodiyotga moliyaviy resurslar bilan bir qatorda ilg'or texnologiyalar, zamonaviy boshqaruv tajribasi, yangi ishlab chiqarish quvvatlari va xalqaro bozorga chiqish imkoniyatlarini olib kiradi.

O'zbekiston iqtisodiyotida hududlarning investitsion salohiyatidan samarali foydalanish, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmini oshirish va yangi ish o'rinlarini yaratish iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Xorazm viloyati geografik joylashuvi, tarixiy-madaniy merosi, qishloq xo'jaligi resurslari, turizm imkoniyatlari hamda sanoat va xizmat ko'rsatish tarmoqlarini rivojlantirish salohiyati bilan ajralib turadi. Viloyatda investitsiya loyihalarini amalga oshirish orqali ishlab chiqarish hajmini oshirish, yangi

korxonalar tashkil etish va aholining daromad manbalarini kengaytirish uchun imkoniyatlar mavjud. Shu bilan birga, xorijiy investitsiyalarning bandlikka ta'siri faqat jalb qilingan kapital miqdori bilan belgilanmaydi. Investitsiyalarning tarmoq tarkibi, texnologik yo'nalishi, mehnat sig'imi, mahalliy korxonalar bilan kooperatsiya darajasi va ishchi kuchining kasbiy tayyorgarligi ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi Xorazm viloyatida xorijiy investitsiyalar va aholi bandligi o'rtasidagi iqtisodiy bog'liqlikni nazariy jihatdan asoslash hamda investitsiyalarning yangi ish o'rinlari yaratishdagi samaradorligini oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish.

Asosiy qism. Xorijiy investitsiyalarning hududiy iqtisodiyot va bandlikka ta'siri. Xorijiy investitsiyalar hududiy iqtisodiyotning tarkibiy o'zgarishlarini jadallashtiruvchi, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytiruvchi va mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini oshiruvchi iqtisodiy omil hisoblanadi. Investitsiyalarning aholi bandligiga ta'siri bevosita va bilvosita shakllarda namoyon bo'ladi. Bevosita ta'sir yangi xorijiy kapital ishtirokidagi korxonalar tashkil etilishi, mavjud ishlab chiqarish quvvatlarining kengaytirilishi va yangi xodimlarni ishga qabul qilish orqali yuzaga keladi. Bilvosita ta'sir esa investitsiya loyihalari bilan bog'liq transport, logistika, savdo, qurilish, xizmat ko'rsatish va mahalliy yetkazib beruvchi korxonalar faoliyatining kengayishi natijasida shakllanadi.

Xorazm viloyatida xorijiy investitsiyalarni quyidagi ustuvor tarmoqlarga yo'naltirish bandlikni oshirish nuqtayi nazaridan istiqbolli hisoblanadi: To'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoati. Mahalliy xomashyoni chuqur qayta ishlash, tayyor mahsulot ishlab chiqarish va eksportga yo'naltirilgan korxonalar faoliyatini kengaytirish. Qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat sanoati. Meva-sabzavot mahsulotlarini saqlash, qayta ishlash, qadoqlash va eksport qilish infratuzilmasini rivojlantirish. Turizm va mehmonxona xo'jaligi. Xiva shahri va viloyatning boshqa turistik hududlarida mehmonxona, umumiy ovqatlanish, transport va servis xizmatlarini kengaytirish. Qurilish materiallari sanoati. Mahalliy resurslardan foydalanish asosida ishlab chiqarish quvvatlarini rivojlantirish. Axborot texnologiyalari va zamonaviy xizmatlar. Yoshlar bandligini ta'minlashga xizmat qiluvchi raqamli xizmatlar, dasturiy mahsulotlar va masofaviy xizmat ko'rsatish faoliyatini qo'llab-quvvatlash. Mazkur tarmoqlarda investitsiya loyihalarini amalga oshirish yangi ish o'rinlari yaratish bilan bir qatorda aholining kasbiy malakasini oshirish, mehnat unumdorligini ko'paytirish va hudud iqtisodiyotining diversifikatsiyalashuviga xizmat qilishi mumkin.

Xorijiy investitsiyalar va aholi bandligi o'rtasidagi iqtisodiy bog'liqlik. Xorijiy investitsiyalar hajmi bilan aholi bandligi o'rtasidagi munosabatni o'rganishda korrelyatsion va regressiya tahlili usullaridan foydalanish maqsadga muvofiq.

Mazkur bog'liqlikni dastlab quyidagi chiziqli regressiya modeli orqali ifodalash mumkin:

$$B_t = \alpha + \beta I_t + \varepsilon_t$$

Bu yerda:

B_t — t-yildagi band aholi soni;

I_t — t-yildagi to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi;

α — modelning doimiy koeffitsiyenti;

β — xorijiy investitsiyalar o‘zgarishi bilan bandlik o‘rtasidagi statistik bog‘liqlik koeffitsiyenti;

ε_t — modelda hisobga olinmagan omillar ta’siri.

Agar β koeffitsiyenti musbat qiymatga ega bo‘lsa, bu tahlil qilinayotgan davrda xorijiy investitsiyalar hajmi bilan bandlik ko‘rsatkichlari o‘rtasida ijobiy statistik bog‘liqlik mavjudligini bildiradi. Biroq bunday natija investitsiyalar bandlikning oshishiga bevosita sabab bo‘lganini o‘z-o‘zidan isbotlamaydi. Bandlikka iqtisodiy o‘sish, ichki investitsiyalar, demografik o‘zgarishlar, migratsiya, ish haqi va mehnat unumdorligi kabi boshqa omillar ham ta’sir ko‘rsatadi.

Shuning uchun kengaytirilgan modeldan foydalanish maqsadga muvofiq:

$$B_t = \alpha + \beta_1 I_t + \beta_2 Y_t + \beta_3 K_t + \beta_4 M_t + \varepsilon_t$$

Bu yerda:

Y_t — yalpi hududiy mahsulot hajmi;

K_t — ichki investitsiyalar hajmi;

M_t — mehnat resurslari yoki mehnat bozoridagi demografik ko‘rsatkich;

β_1, β_2, β_3, β_4 — tegishli omillarning regressiya koeffitsiyentlari.

Mazkur modeldan foydalanish xorijiy investitsiyalar va bandlik o‘rtasidagi munosabatni boshqa iqtisodiy omillarni hisobga olgan holda baholash imkonini beradi.

Shuningdek, investitsiya loyihalarining bandlik samaradorligini baholash uchun quyidagi ko‘rsatkich taklif etiladi:

$$S = N / I$$

Bu yerda:

S — investitsiyaning bandlik samaradorligi;

N — loyiha natijasida yaratilgan yangi ish o‘rinlari soni;

I — amalga oshirilgan investitsiya hajmi.

Ushbu ko‘rsatkich, masalan, bir million AQSh dollari investitsiya hisobiga yaratilgan ish o‘rinlari sonini aniqlashda qo‘llanilishi mumkin. Biroq investitsiya samaradorligini baholashda ish o‘rinlarining barqarorligi, ish haqi darajasi, mehnat sharoitlari va yaratilgan qo‘shilgan qiymat ham hisobga olinishi zarur.

Xorazm viloyatida investitsion faollik va bandlikni oshirish mexanizmlari. Xorazm viloyatida xorijiy investitsiyalar hisobiga aholi bandligini oshirish uchun hududiy iqtisodiyotning mavjud salohiyatini hisobga olgan kompleks mexanizmlarni shakllantirish talab etiladi. Birinchidan, investitsiya loyihalarini mehnat bozori ehtiyojlari bilan muvofiqlashtirish zarur. Bunda hududda mavjud mehnat resurslari, yoshlarning kasbiy tayyorgarligi, ish izlovchilar tarkibi va korxonalarning kadrlarga bo‘lgan talabini muntazam tahlil qilish muhimdir. Ikkinchidan, xorijiy investorlar bilan professional ta’lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish lozim. Investitsiya loyihalari doirasida tashkil etiladigan korxonalar uchun zarur mutaxassislarni oldindan tayyorlash, qisqa muddatli kasbiy kurslar va dual ta’lim dasturlarini yo‘lga qo‘yish bandlik samaradorligini oshirishi mumkin. Uchinchidan, xorijiy investitsiyalarni tuman va shaharlar kesimida muvozanatli joylashtirish maqsadga muvofiq. Investitsiya oqimlarining ayrim hududlarda haddan tashqari jamlanishi mehnat bozoridagi hududiy tafovutlarni kuchaytirishi mumkin. To‘rtinchidan, mahalliy kichik biznes subyektlarini xorijiy investitsiya loyihalarining ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish zanjirlariga integratsiyalash zarur. Bu mahalliy korxonalarda qo‘shimcha buyurtmalar, yangi faoliyat turlari va bilvosita ish o‘rinlari paydo bo‘lishiga xizmat qiladi. Beshinchidan, investitsiya loyihalarining ijtimoiy-iqtisodiy natijalarini monitoring qilish tizimini takomillashtirish kerak. Bunda nafaqat investitsiyalar hajmi, balki yaratilgan doimiy ish o‘rinlari, ish haqi, mahalliy xodimlar ulushi va mehnat unumdorligi ham asosiy baholash mezonlari sifatida qo‘llanilishi lozim.

Xorijiy investitsiyalarning bandlikka ta’sirini kuchaytirish bo‘yicha takliflar. Tadqiqot doirasida Xorazm viloyatida xorijiy investitsiyalarning bandlikka ijobiy ta’sirini kuchaytirishga qaratilgan quyidagi yo‘nalishlar taklif etiladi.

Ustuvor yo‘nalish	**Taklif etilayotgan mexanizm**	**Kutilayotgan natija**
Sanoat	Mehnat sig‘imi yuqori bo‘lgan qayta ishlash loyihalarini qo‘llab-quvvatlash	Doimiy ish o‘rinlarini kengaytirish
Qishloq xo‘jaligi	Qayta ishlash va saqlash infratuzilmasiga xorijiy kapital jalb qilish	Qishloq hududlarida bandlikni oshirish
Turizm	Mehmonxona va xizmat ko‘rsatish loyihalarini rivojlantirish	Xizmatlar sohasida yangi ish o‘rinlari
Kasbiy ta’lim	Investorlar ehtiyojiga mos kadrlar tayyorlash	Malakali ishchi kuchi taklifini oshirish
Kichik biznes	Mahalliy korxonalarni investorlarning ta’minot zanjiriga ulash	Bilvosita bandlikni kengaytirish

Raqamli iqtisodiyot	IT xizmatlari va eksportga yo‘naltirilgan loyihalarni rag‘batlantirish	Yoshlar uchun yuqori malakali ish o‘rinlari

Ushbu mexanizmlarning samaradorligi hududiy infratuzilma, investitsiya muhiti, mahalliy mehnat resurslarining tayyorgarligi va loyihalarni amalga oshirish sifatiga bog‘liq.

Xulosa. Xorazm viloyatida xorijiy investitsiyalarni jalb etish aholi bandligini ta’minlash, hududiy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va ishlab chiqarish salohiyatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijasida xorijiy investitsiyalar va bandlik o‘rtasidagi bog‘liqlik bevosita yangi korxonalar tashkil etilishi hamda bilvosita mahalliy ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish tarmoqlarining kengayishi orqali namoyon bo‘lishi nazariy jihatdan asoslandi. Xorijiy investitsiyalarning bandlikka ta’sirini kuchaytirish uchun investitsiya loyihalarini hududiy mehnat bozori ehtiyojlari bilan muvofiqlashtirish, kasbiy ta’limni rivojlantirish, mahalliy tadbirkorlik subyektlarini investitsiya jarayonlariga jalb etish va yangi ish o‘rinlarining sifat ko‘rsatkichlarini muntazam baholash zarur. Xulosa qilib aytganda, Xorazm viloyatida xorijiy investitsiyalar samaradorligini faqat kapital hajmi bilan emas, balki yaratilgan barqaror ish o‘rinlari, mehnat unumdorligi va aholi daromadlariga qo‘shgan hissasi asosida baholash hududiy bandlik siyosatini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNCTAD. (2024). *World Investment Report 2024: Investment Facilitation and Digital Government*. United Nations.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). *2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida*. PF-60-son Farmon.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2023). *O‘zbekiston — 2030 strategiyasi to‘g‘risida*. PF-158-son Farmon.
4. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. *Hududlar kesimida investitsiyalar, mehnat bozori va bandlik ko‘rsatkichlari*. Rasmiy statistik ma’lumotlar.
5. Xorazm viloyati statistika boshqarmasi. *Xorazm viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy holati*. Davriy statistik axborotnomalar.